

КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК
У ДРУШТВУ СРПСКЕ СЛОВЕСНОСТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC MEETINGS

Volume CLXVIII

DEPARTMENT OF LANGUAGE AND LITERATURE

Book 29

LITERATURE AND LANGUAGE
IN THE SOCIETY OF
SERBIAN LETTERS

Accepted at the IV meeting of the Department of Language and Literature
of 25th April, 2017, on the basis of reviews presented by *Nada Milošević-Djordjević*
and *Milorad Radovanović*, full members of Academy

E d i t o r

Corresponding member
ZLATA BOJOVIĆ

BELGRADE 2017

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXVIII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Књига 29

КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК У ДРУШТВУ СРПСКЕ СЛОВЕСНОСТИ

Примљено на IV скупу Одељења језика и књижевности од 25. IV 2017. године,
на основу реферата академика *Наде Милошевић-Ђорђевић*
и академика *Милорага Радовановића*

У р е д н и к
дописни члан
ЗЛАТА БОЈОВИЋ

БЕОГРАД 2017

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнез Михаилова 35

Лектор
Младенка Савичић

Коректор
Невена Ђурђевић

Технички уредник
Мира Зебић

Тираж 400 примерака

Штампа
Планета принт

САДРЖАЈ

Предраг Пипер, <i>Поздравна реч: О словесности</i>	9
Злата Бојовић, <i>Књижевности у Друштву српске словесности</i>	11
Zlata Bojović, <i>Literature in the Society of Serbian Letters</i>	29
Александар М. Милановић, <i>Вук Караџић у Друштву српске словесности</i>	31
Aleksandar M. Milanović, <i>Vuk Karadžić and the Society of Serbian Letters</i>	45
Рајна Драгићевић, <i>Улога Друштва српске словесности у развоју српске лексиколошке и лексикографске мисли</i>	47
Rajna Dragičević, <i>The role of the Society of Serbian Letters in the development of Serbian lexicology and lexicography</i>	59
Исидора Бјелаковић, <i>Друштво српске словесности и проблем израге терминологије</i>	61
Isidora Bjelaković, <i>The Society of Serbian Letters and the problem of creating terminology</i>	76
Виктор Савић, <i>Даничићев рад на историји језика у Друштву српске словесности (1857–1861)</i>	77
Viktor Savić, <i>The work of Daničić on the history of language in the Society of Serbian Letters</i>	93
Ана Мацановић, <i>Графијска и ортографска проблематика у Друштву српске словесности</i>	95
Ana Macanović, <i>Alphabet and orthography-related problems in the Serbian Society of Letters</i>	108
Исидора Поповић, <i>Друштво српске словесности и Матица српска</i>	111
Isidora Popović, <i>The Society of Serbian Letters and Matica srpska</i>	122
Љилјана Јухас-Георгиевска, <i>Ђура Даничић и стари српска књижевности</i>	125
Ljiljana Juhas-Georgievska, <i>Đura Daničić and Old Serbian literature</i>	143

Душан Иванић, <i>Ка методологији хуманистичких наука у Друшћу српске словесности</i>	147
Dušan Ivanić, <i>Towards the methodology of human sciences in the Society of Serbian Letters</i>	152
Мирјана Д. Стефановић, <i>Константин Бранковић као саоснивач Друшћва српске словесности</i>	153
Mirjana D. Stefanović, <i>Konstantin Branković als Mitbegründer der Gesellschaft der serbischen Schriftlichkeit</i>	162
Станиша Војиновић, <i>Сима Милутиновић Сарајлија у Друшћу српске словесности</i>	163
Staniša Vojinović, <i>Sima Milutinović Sarajlija and the Society of Serbian Letters</i>	173
Зорица Несторовић, <i>Друшћво српске словесности и развој дисциплина српске науке о књижевности</i>	175
Zorica Nestorović, <i>Society of Serbian Letters and the development of disciplines in Serbian literary science</i>	183
Бранко Р. Златковић, <i>Фолклорни жанрови у казивачко-мемоарској литератури о Првом српском устанку у Гласнику Друшћва српске словесности</i>	185
Branko R. Zlatković, <i>Folklore genres in narrative-memoir literature about the first serbian uprising in the Glasnik of Society of Serbian Letters</i>	195
Војислав П. Јелић, <i>Класична традиција у Гласнику Друшћва српске словесности</i>	197
Vojislav P. Jelić, <i>Classical tradition in the Glasnik of the Society of Serbian Letters</i>	202
Жарко Војновић, <i>Друшћво српске словесности и „књига за народ”</i>	205
Žarko Vojnović, <i>Die Gesellschaft der serbischen Gelehrsamkeit und das Buch für die Menschen</i>	218

ДРУШТВО СРПСКЕ СЛОВЕСНОСТИ И РАЗВОЈ ДИСЦИПЛИНА СРПСКЕ НАУКЕ О КЊИЖЕВНОСТИ

ЗОРИЦА НЕСТОРОВИЋ

С а ж е т а к. – На основу архивске грађе о раду Друштва српске словесности и прилога објављених на страницама *Гласника Друштва српске словесности*, реконструишу се обим и начини присуства дисциплина науке о књижевности у делатностима овог ученог друштва. Утврђује се однос према проучавању књижевности у контексту основних премиса делатности претече Српске академије наука и уметности.

Кључне речи: српска наука о књижевности, Вук Стефановић Караџић, Јован Стерија Поповић, српска књижевна критика, српска књижевност 19. века, естетички концепт књижевности, утилитаристички концепт књижевности

Време оснивања Друштва српске словесности представља најдинамичнији период развоја како саме српске књижевности и језика, тако и научних дисциплина које ове области имају за предмет свог проучавања. Јер, било је то доба прве половине и средине 19. века када се почињао развијати један нов модел књижевности, истина још увек ослоњен на претходни обележен појмом литературе у најширем смислу те речи. Нови модел књижевности подразумевао је свест о артистичкој природи уметности, иако није негирао утилитаризам књижевности, о њеној примарној различитости од историографије и педагошке литературе, иако му је историјско–легиендарни наратив о историји српског народа био основно тематско и мотивско упориште, а просветитељско–дидактичка компонента полуга развоја. Нови модел донео је ауторске индивидуалности, свест о посленику у књижевности као о аутору који је одређен поетиком и ангажманом, језиком и тематиком, жанровима и уметничком концепцијом. Било је то време када у српској књижевности – сликовито речено – уместо ПРОСВЕТИТЕЉА-ПИСАЦА на сцену ступају ПИСЦИ-ПРОСВЕТИТЕЉИ. Истовремено, био је то тренутак у којем се, како бележе истраживачи ове области, оглашавала свест о симултаности утилитаристичког и естетичког концепта литературе, њеној ангажованости, дидактичности и њеној артифицијелности. Чини нам се да с правом

КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК
У ДРУШТВУ СРПСКЕ СЛОВЕСНОСТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC MEETINGS

Volume CLXVIII

DEPARTMENT OF LANGUAGE AND LITERATURE

Book 29

LITERATURE AND LANGUAGE
IN THE SOCIETY OF
SERBIAN LETTERS

Accepted at the IV meeting of the Department of Language and Literature
of 25th April, 2017, on the basis of reviews presented by *Nada Milošević-Djordjević*
and *Milorad Radovanović*, full members of Academy

E d i t o r

Corresponding member
ZLATA BOJOVIĆ

BELGRADE 2017

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXVIII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Књига 29

КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК У ДРУШТВУ СРПСКЕ СЛОВЕСНОСТИ

Примљено на IV скупу Одељења језика и књижевности од 25. IV 2017. године,
на основу реферата академика *Наде Милошевић-Ђорђевић*
и академика *Милорага Радовановића*

У р е д н и к
дописни члан
ЗЛАТА БОЈОВИЋ

БЕОГРАД 2017

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнез Михаилова 35

Лектор
Младенка Савичић

Коректор
Невена Ђурђевић

Технички уредник
Мира Зебић

Тираж 400 примерака

Штампа
Планета принт

САДРЖАЈ

Предраг Пипер, <i>Поздравна реч: О словесности</i>	9
Злата Бојовић, <i>Књижевности у Друштву српске словесности</i>	11
Zlata Bojović, <i>Literature in the Society of Serbian Letters</i>	29
Александар М. Милановић, <i>Вук Караџић у Друштву српске словесности</i>	31
Aleksandar M. Milanović, <i>Vuk Karadžić and the Society of Serbian Letters</i>	45
Рајна Драгићевић, <i>Улога Друштва српске словесности у развоју српске лексиколошке и лексикографске мисли</i>	47
Rajna Dragičević, <i>The role of the Society of Serbian Letters in the development of Serbian lexicology and lexicography</i>	59
Исидора Бјелаковић, <i>Друштво српске словесности и проблем израге терминологије</i>	61
Isidora Bjelaković, <i>The Society of Serbian Letters and the problem of creating terminology</i>	76
Виктор Савић, <i>Даничићев рад на историји језика у Друштву српске словесности (1857–1861)</i>	77
Viktor Savić, <i>The work of Daničić on the history of language in the Society of Serbian Letters</i>	93
Ана Мацановић, <i>Графијска и ортографска проблематика у Друштву српске словесности</i>	95
Ana Macanović, <i>Alphabet and orthography-related problems in the Serbian Society of Letters</i>	108
Исидора Поповић, <i>Друштво српске словесности и Матица српска</i>	111
Isidora Popović, <i>The Society of Serbian Letters and Matica srpska</i>	122
Љилјана Јухас-Георгиевска, <i>Ђура Даничић и стари српска књижевности</i>	125
Ljiljana Juhas-Georgievska, <i>Dura Daničić and Old Serbian literature</i>	143

Душан Иванић, <i>Ка методологији хуманистичких наука у Друшћу српске словесности</i>	147
Dušan Ivanić, <i>Towards the methodology of human sciences in the Society of Serbian Letters</i>	152
Мирјана Д. Стефановић, <i>Константин Бранковић као саоснивач Друшћва српске словесности</i>	153
Mirjana D. Stefanović, <i>Konstantin Branković als Mitbegründer der Gesellschaft der serbischen Schriftlichkeit</i>	162
Станиша Војиновић, <i>Сима Милутиновић Сарајлија у Друшћу српске словесности</i>	163
Staniša Vojinović, <i>Sima Milutinović Sarajlija and the Society of Serbian Letters</i>	173
Зорица Несторовић, <i>Друшћво српске словесности и развој дисциплина српске науке о књижевности</i>	175
Zorica Nestorović, <i>Society of Serbian Letters and the development of disciplines in Serbian literary science</i>	183
Бранко Р. Златковић, <i>Фолклорни жанрови у казивачко-мемоарској литератури о Првом српском устанку у Гласнику Друшћва српске словесности</i>	185
Branko R. Zlatković, <i>Folklore genres in narrative-memoir literature about the first serbian uprising in the Glasnik of Society of Serbian Letters</i>	195
Војислав П. Јелић, <i>Класична традиција у Гласнику Друшћва српске словесности</i>	197
Vojislav P. Jelić, <i>Classical tradition in the Glasnik of the Society of Serbian Letters</i>	202
Жарко Војновић, <i>Друшћво српске словесности и „књига за народ”</i>	205
Žarko Vojnović, <i>Die Gesellschaft der serbischen Gelehrsamkeit und das Buch für die Menschen</i>	218

можемо рећи да су се унутар естетичке творевине каква је књижевна, тражили ослонци ванестетичким компонентама које су у национално-просветитељском ангажману имале свој заједнички именитељ.

У том тренутку није било онога што би се могло назвати ОРГАНОМ једне науке каква је НАУКА О КЊИЖЕВНОСТИ. Књижевно-теоријска терминологија развијала се сходно потребама које је пред њу постављао почетак развоја основних дисциплина науке о књижевности у српској култури. Она је у првој половини 19. века делила судбину развоја књижевности и по питањима односа уметности и стварности, и по термилошким одредницама књижевних родова и врста које су се тада почеле снажније развијати, пре свих роман и драма, и по књижевно-критичким мерилима која су примењивана у критичким освртима на савремену књижевност, најпре називаним РЕЦЕНЗИЈАМА, а тек касније КРИТИКАМА. Тачније, меандрирала је између:

(1) ДЕСКРИПТИВНОГ И ФОРМУЛАТИВНОГ, односно између описивања појаве и њеног термилошког именовања;

(2) ЕКСПРЕСИВНОГ И АНАЛИТИЧКОГ, односно између утиска и аналитичког мишљења;

(3) проматрања дела ИЗВАН сваке КОНТЕКСТУАЛИЗАЦИЈЕ и смештања дела у одређени КОНТЕКСТ (књижевно-историјски, поетички, корпус аутора, тематско-мотивски...).

Ово осцилирање обележје је почетака развоја српске науке о књижевности. На овом фону треба размотрити и улогу Друштва српске словесности у одабиру, утемељењу и нормирању оних постулата на којима ће се даље развијати дисциплине историје српске књижевности, поетичка исходишта савремене српске литературе и нормативи српске књижевне критике. Да бисмо предочили онај спектар активности Друштва српске словесности који се може везати за почетке развоја српске науке о књижевности, употребимо следеће формулације:

(1) питање о књижевности као питање о језику;

(2) питање о књижевности као питање о историји;

(3) питање о књижевности као питање о образовању и васпитању.

Релацијама наведеним унутар ова три питања желимо да предочимо један од основних закључака нашег истраживања којим се посвечује неодвојивост науке о књижевности од науке о језику, историји и педагогији у активностима Друштва српске словесности. Тачније, о њеној подређености која је донекле и поставила границе њеног видокруга, односно лимитирала њене домене. Јер, иако је Стерија предлагао да се најпре развије термилошки речник којим би се термини са латинског језика превели на српски језик и тиме се постигла извесна нормативност у термилошким одређењима научног дискурса свих дисциплина на чијем би се развоју радило, па и дисциплина науке о књижевности,

Вукова је тенденција била да се најпре уради речник српског народног језика.

У свом чланку *Разлози о називословним речима* из 1846. године, Јован Стерија Поповић пише: „Ако најпосле држи тко, угледајући се на академије и учена друштва други народа, да је оваков посао ковања речи недостојан Друштва српске словесности, ја одговарам да смо ми у сваком смотренију сиромаси, нити треба да гледамо како други у својој кући живе, него шта је за нас нужно и полезно. Лако је и Немцима, и сваком другом народу код кога је читајућа општина велика, јер ту могу и поједини људи подићи и узвисити књижество; а код нас је та да од учени људи ретко и чита ко што је други написао, и зато мора бити гдегод точка средине на коју ће се сваки угледати.”¹

Душан Иванић истиче да је Стерија доста раније осмислио нацрт оваквог типа речника, односно да се ова његова идеја јавила „(...) у тежњи да се превазиђу тешкоће у наставном раду, изазване неусаглашеним терминологијом. У тој су намјери А. Николић и Ј. С. Поповић поднијели Министарству просвете писмени предлог 28. септембра 1841 (уп. С. Новаковић: *Јован Стеријин Поповић*, стр. 42–43); списком термина (закључно са словом *Д* и са једанаест термина до слова *С*) Друштво српске словесности се покушало организовано укључити у тај посао. Смисао такве намјере оспорио је између осталих и Вук Караџић, препоручујући Друштву да се *мјесто измишљавања ријечи за називословниј рѣчникъ* потруди да би књижевници наши њознали и научили свој народни језик, и *ѡо* како у ријечима *ѡако* и у мислима; Вук не оспорава да се може бити *без Словенскијех* и *без новијех ријечи*, него препоручује да се *не узимају* и *не измишљавају без невоље* (*Вука Сѡеф. Караџића* и *Саве Текелије ѡисма* [...], Беч, 1845, стр. 14–17).”² Да се о активностима везаним за „називословни речник” живо дискутовало у самом Друштву српске словесности, сведочи и преглед архивске грађе о раду овог ученог друштва, међу којима посебно место припада преписци до 1847. године.

Наведени став у многоме је индикативан за разумевање односа Стерије и Вука као носилаца два концепта. Док је Стерија утемељитељ, Вук је реформатор. Док је Стерија носилац ‘тачке средине’, Вук је показатељ вршних тачака амплитуде кретања српске науке о језику и књижевности. Док је Стерија усмерен ка научном дискурсу чији је кључни носилац образовање, Вук је усмерен ка промени културолошке парадигме. Стерија је израз напора Друштва српске словесности, његов оснивач. Вук је израз провокација оне научне парадигме која се – одго-

¹ Јован Стерија Поповић, „Разлози о називословним речима”, *Криѡишке, ѡолемике, ѡисма*, приредио Душан Иванић, КОВ, Вршац, 2001, стр. 116–117.

² Душан Иванић, „Напомене”, у: Јован Стерија Поповић, *Криѡишке, ѡолемике, ѡисма*, приредио Душан Иванић, КОВ, Вршац, 2001, стр. 347–348.

варајући на изазове које јој Вук упућује – и сама помало и врло споро мења.

С друге стране, Вукова тенденција, која је на свој начин обележила и развој научних делатности Друштва српске словесности, била је подупрta духом времена у којем су многе активности биле усмерене ка чувању онога што припада народној традицији, пословима прикупљања и објављивања усмене књижевности, њеног систематизовања и канонског уобличења. Стога се, гледано с те стране, може говорити о томе да је у ствари фолклористика обележила почетке развоја српске науке о књижевности. Али, уколико бисмо то посматрали очима прве етапе развоја Српске академије наука и уметности, приметили бисмо да је интерес за усмену књижевност заправо био интерес за проучавање етнологије, то јест живота и обичаја српског народа, његовог народног језика, па тек онда и за уметнички аспект народних умотворина.

Тако ћемо на страницама *Гласника Друштва српске словесности* прочитати изузетно обиман прилог Владимира Јовановића о феномену климатологије који се завршава занимљивим прилогом од 43 пословице, и то „пољско-привредне”, како их је назвао сам аутор. Још је занимљивије то што се одмах након ове студије о климатологији објављује студија под насловом „Кратки преглед Хегелове филозофије”. Напоменимо кратко да се тек у другој фази када се као претеча развоја Српске академије наука и уметности јавља Српско учено друштво, јавља низ текстова који улазе у темеље наше фолклористике, као што је онај први о томе ко је заправо био Филип Вишњић мада се већ у писму-предлогу редовног члана Сергија Николића од 23. фебруара 1847. „даје предлог да би по жељи српских књижевника и научних радника требало основати центар народне књижевности који би окупљао најбоље српске књижевнике.”³

Овај моменат секундарности притиче из нашег времена. Ми можемо рећи да данашња фолклористика, односно онај аспект српске науке о књижевности који се бави књижевно-историјским и теоријским питањима народне књижевности, своја основна полазишта дугује тим стремљењима. Јер, наша истраживања свих годишта *Гласника Друштва српске словесности* од његове прве свеске из 1847. па све до тренутка када Друштво српске словесности постаје Српско учено друштво 1864. године, као и архивске грађе о раду Друштва српске словесности, показују да опис и класификације многих корпуса наша фолклористика дугује управо тим напорима. Делајући средином 19. века, Друштво српске словесности је одликавало промену парадигме која се из противности Вуковој реформи окретала ка њеном подржавању.

У домену активности које би се могле подвести под развој књижевне историје, могуће је препознати најмање два правца. Први је ус-

³ Славица Илић, Миле Станић, *Водич кроз Архив Друштва српске словесности (1842, 1845–1864. године)*, Архив САНУ, Београд, 1999, стр. 23.

мерен ка БИОГРАФИЈАМА ПОСЛЕНИКА који су обележили тадашњи момент развоја српске књижевности, биографијама које пресенчава свест о томе да ће њихова имена бити уписана у историју српске књижевности. „Литература у настајању као и наша перцепција тога шта ће постати важно за књижевност у будућности, имају значајну улогу у томе како ћемо дефинисати оно што што ће постати историја.”⁴ Стога су ти портрети залог за будућу историју српске књижевности. Портрет Јована Стерије Поповића спада управо у ред тих написа. У питању је студија Јована Ристића, настала као омаж нетом преминулом оснивачу Друштва српске словесности, објављена 1856. године у VIII свесци *Гласника Друштва српске словесности* под насловом „Књижевни образи”. Ристићев рад добар је показатељ развијеног књижевноисторијског портрета у којем се тежи дати уцеловљеност једне животне судбине и стваралачког пута. Други правац активности Друштва српске словесности у областима књижевне историје припада истраживању развоја историје српске књижевности у оквирима историје словенских народа.

У овом периоду јављају се и прави почeci српске књижевне критике која је, како показују досадашња истраживања ове области, након спорадичних написа и приказа дела махом педагошке литературе, какви су они у рубрици „Известија о учених делах” Орфелиновог *Славеносербског маџазина* и написа Доситеја Обрадовића о укусу, роману или комедији, у простор рефлексije о књижевности унела вредносну компоненту. Овде посебно треба нагласити Доситејево разумевање и тумачење укуса који су за истраживаче ове теме показатељ присуства класицистичке поетике у нас. Проучаваоци истичу да је по среди „једна сензуалистичко-рационалистичка теорија укуса, коју су још пре Лајбница, Волфа и Баумгартена у Немачкој, засновали у Енглеској Лок (1690), Шафтсбери (1709) и Хачесон (1723). (...) Ова енглеска сензуалистичко-рационалистичка естетичка теорија, која проповеда учење о јединству истине, добра и лепота, извршила је огроман утицај на развитак читаве европске просветитељске естетике. Из овога естетичког учења узимали су основне поставке теоретичари класицизма (о примату разума), али из њега су умногоме црпили и сентименталисти (о примату чула). Доситеј је тако ударио основе и естетичкој мисли код нас, и – као што ћемо видети касније – ово питање односа разума и чула у области књижевног стварања биће основно питање о коме ће расправљати скоро сви популаризатори естетичких теорија код нас.”⁵

Када је у питању поетички концепт у областима науке о књижевности, Друштво српске словесности остаје управо у овим оквирима.

⁴ О томе више видети у: Jean Starobinski, “The Meaning of Literary History”, *New Literary History*, Vol. 7, No. 1, *Critical Challenges: The Bellagio Symposium* (Autumn, 1975), p. 83.

⁵ Драгиша Живковић, *Počeci srpske književne kritike: 1817–1860*, Rad, Beograd, 1957, str. 55.

Било је то време нарастајућег романтизма и снажне преводилачке активности у периодици и круговима око Матице српске којом се популаришу ‘рационалистичко-кантовска’, ‘кантовско-шилеровска’ и ‘романтичарска естетика’. То недвосмислено показују истраживања Драгише Живковића у којима он наведене моделе издваја, именује и одређује као оне који се симултано јављају у првој половини 19. века. Овај проучавалац истиче да наведени естетички концепти упркос својим разликама, имају и извесне додирне тачке. Међу њима се посебно издвајају две. Прва сличност је да се они врло често јављају и преплићу у оквирима теоријских, естетичких, књижевнокритичких начела једног истог аутора. Друга компонента која у непосредну близину доводи ова три различита модела естетике је да се у сваком од њих тражи моменат који би могао подупрети национално-просветитељску улогу уметности (књижевности) и језика.

Одређени историчари књижевности, попут Јована Деретића, на пример, говоре о вуковској критици као о посебној етапи развоја српске књижевне критике, односно о етапи која је заснована на критикама Вука Стефановића Караџића у којима је он, сходно своме начелу да се у критици каквог ‘сочињенија’ гледа на језик и на ствар, остварио прве праве примере књижевне критике. Ово стога јер је под појмом ствар подразумевао елементе књижевне структуре. Као што је у литератури о овој теми већ примећено, Вукове су рецензије праве критике зато што су садржавале оцену. С друге стране, оправдано је поставити питање на којој вредносној платформи Вук изриче своје оцене књижевне структуре, односно у којим релацијама она стоји са владајућим поетичким тенденцијама свога времена. Већ сам поглед на ствар – говорено вуковском терминологијом – разоткрива да је Вуково упориште засновано на утилитаристичком концепту литературе. Више проучавалаца ове области истиче да се он утврђујући, на пример, недоследност у обликовању карактера у романима Милована Видаковића или појаву анахронизама у њима⁶, залаже за онај принцип истинитости који књижевност поставља ближе историографији, а не уметности. Насупрот томе стоји његов прекор упућен писцу Љубомира у Јелисијуму о несавремености и немодерности његових романа праћен листом предлога оних дела која треба да буду узор за настајање српског романа. Међутим, управо је навођење узоритих модела на које се, према његовом мишљењу, треба угледати приликом романописања, разоткрило парадоксалну природу платформе на којој израста Вукова књижевна критика. Јер, док с једне стране својим критикама Видаковићеве поетике укида принцип маште и залаже се за историографски тип истине у уметничком стварању, он, с друге стране, као узорите примере наводи управо оне романе који могу демантовати његово прегнуће.

⁶ О томе више у Јован Деретић, *Почеци српске књижевне критике*.

Међутим, за нас су значајни „јасно формулисани и правилни ставови о циљу и карактеру књижевне критике уопште.”⁷ У том смислу проучаваоци ове области с правом скрећу пажњу на Вукове ставове у полемици која се у српској култури његовог доба водила у вези са Виландовим и Јунговим саветима о развоју неке књижевности. Његове речи „Ко се боји врабаца, нек не сије проје. Који се списатељ боји и плаши рецензента, он слободно нек не узима пера у руке; нит ће литература у њему изгубити каква добра: зашто он сам сведочи не само да не зна него и да није рад знати.”⁸, су, према мишљењу Драгише Живковића, „дефинитивно скинуле с дневног реда питање потребе књижевне критике и њене намене. У њима су биле формулисане мисли о нужној потреби књижевне критике, о томе да критика мора бити конструктивна и градилачка, као и о томе да се прави и добри писци могу само користити књижевном критиком, а да им она никада и ни у ком случају не може бити од штете. Штету од ње могу видети (и субјективно и објективно гледано) само рђави писци, које таква критика демаскира и изгони с књижевног поља.”⁹

У прилогу редовног члана Друштва српске словесности, архимандрита Гаврила Поповића, који је под насловом „Предложење Друштву српске словесности” објављен 1854. као уводни у VI свесци *Гласника Друштва српске словесности*, дат је пресек активности које се у Друштву српске словесности одвијају у одељењу за српски језик и истакнуто шта све још треба чинити за њихов даљи развој. Полазећи од неопходности постојања строже рецензије прилога који ће бити објављени на страницама *Гласника*, архимандрит Поповић се залаже и за развој уређивачке концепције овог гласила. Сматра да оно мора бити отворено и за ‘језикослова’, и за ‘краснослова’, и за ‘историка’ и и за ‘критика’. Као орган Друштва српске словесности *Гласник* „треба пре свега да заступа интересе српског језика, српске писмености” и то и кроз саветодавну улогу јер „Треба неко да каже: „овако је добро, а тако није добро”, а тај неко треба да је Друштво српске словесности.” Ову саветодавну улогу Друштво треба да изгради утемељујући правила и постављајући извесне норме изникле из духа самог српског језика. Инсистирајући на томе да на страницама *Гласника* своје место треба да нађу и књижевноуметнички радови као узор доброг стила, Поповић отвара питање књижевне критике:

„Критика није ни бич, ни прут, него је учена радња у интересу напредка. Критика није ни готов суд о овом или о оном делу, него је истом пуштено у свет мњеније, поткрепљено основима и доказима, по личном уверењу рецензента. По овом не само не треба се плашити критике,

⁷ D. Živković, *Počeci srpske književne kritike: 1817–1860*, str. 55.

⁸ *Ibid.*, str. 88.

⁹ *Ibid.*, str. 89.

него је јошт треба желити. Да како би се могла оценити важност књиге какве, и што се језика, и што се самог предмета тиче? Сачинитељ или преводитељ више пута спотакне се, као човек. Сам не примети погрешку, а добросовјестни критик ухвати га за руку, па га доведе до места, које ће требати поправити. Сад се рукују и књига и критика. Ту нема гнева, нема срамоте. Ко би се стидио савршенства? Само ако критику буду писали: разум, знање, увиђење и убеђење!”

Свим функцијама Друштва српске словесности чији је *Гласник* орган, односно у научној, образовној, националној, арбитрарној, мери-торној... додајемо и развој књижевне критике у којој треба гледати и на ЛЕЗИК и на ПРЕДМЕТ. У овоме препознајемо варијацију Вуковог критичарског канона изнетог 34 године пре овог прилога архимандрита Гаврила Поповића.

Сместивши себе у центар научног развоја српске државе, Друштво српске словесности је умрежавало основне друштвено-хуманистичке дисциплине на којима се темељио идентитет српског народа. То су пре свега национална историја и српски језик и књижевност. Међутим, ваља имати на уму да се у интересној сфери Друштва српске словесности област књижевности појављује у домену своје утилитарности и то:

(1) као основ педагогије и образовања:

(1) као израз народног духа и обичаја;

(2) као чувар историјског памћења (о чему непосредно сведоче прилози Алексе Вукомановића и Ђуре Даничића у оквирима текстолошких студија које прате објављивања србуља и споменика старе српске књижевности).

Са напорима да се књижевна критика уведе у *Гласник Друштва српске словесности*, креће интерес за актуелну књижевну продукцију. Отуда је Друштво српске словесности свој основни домен рада препознало у оквиру прикупљања грађе, приређивања и објављивања споменика старе српске књижевности и функционализацији књижевних текстова задацима науке о језику и педагошких наука.

Не треба у овоме видети знак несавремености. Напротив. Док се жива теоријско-естетичка расправа одвијала у круговима Матице српске и на страницама периодике тога доба, Друштво српске словесности се окретало старини не би ли утврдило оно на чему почива идентитет времена у којем дела. Било је то мудро прегнуће које није ишло у сусрет променљивој моди литерарног укуса већ тражило – како би то рекао Стерија – „тачку средине”. А она је значила научну меру у стварима у којима се то могло тражити, свест о националном интересу народа чији је центар науке представљало и одговорност коју је то прегнуће носило.

Zorica Nestorović

SOCIETY OF SERBIAN LETTERS AND THE DEVELOPMENT
OF DISCIPLINES IN SERBIAN LITERARY SCIENCE

S u m m a r y

The author explores the status of disciplines in literary science among the activities of Society of Serbian Letters, bearing in mind the inseparability of literary science from language science, history science or pedagogy. This kind of subordination of Serbian literary science was derived from seeing the role of literature which as inherited by Serbian culture and science in the mid' 19th century when it was seen as the foundation of education, an expression of folk spirit and customs and the guardian of historical memory. This understanding contributed to setting the boarders to the perspective of Serbian literary science within the activity of Society of Serbian Letters, and limited its domains.